

Józef Mandziuk

"Piórem i słowem : aktywność literacka polskiego duchowieństwa katolickiego na Pomorzu Nadwiślańskim, Warmii i w Wielkopolsce w latach 1846-1939", Jan Wałkusz, Pelplin 2003 : [recenzja]

Saeculum Christianum : pismo historyczno-społeczne 11/1, 265-266

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

cjonowania państw i społeczeństw, dążyli do zniszczenia tego, co katolickie. Nie ulega wątpliwości, że książka wypełnia tematyczną lukę stosunków państwo-Kościół w pierwszej połowie XIX wieku w Polsce i znajduje szerokie uznanie wśród historyków, a także wśród znawców i miłośników przeszłości.

Ks. Tomasz Błaszczuk

Jan W a l k u s z, *Piórem i słowem. Aktywność literacka polskiego duchowieństwa katolickiego na Pomorzu Nadwiślańskim, Warmii i w Wielkopolsce w latach 1846-1939*. Pelplin 2003, ss. 584.

W polskiej historiografii kościelnej znajduje się ciągle w powijkach biografistyka księży, którzy w swoim życiu wykazali dużo inicjatywy w różnych sferach życia publicznego, a po śmierci nie otrzymali nawet nekrologu. Dobrze, że w tej dziedzinie w ostatnich latach pojawiły się pewne pozycje książkowe, które stały się niejako wzorem i podnieętą do podejmowania dalszych badań. Szczególnie w Katedrze Historii Kościoła XIX i XX w. Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego pod kierunkiem ks. prof. dr hab. Zygmunta Zielińskiego podjęto program badawczy polegający na integralno-genetycznym podejściu do tematyki polskiego duchowieństwa katolickiego. Z inspiracji swojego Promotora ks. Jan Walkusz, kapłan diecezji pelplińskiej i pracownik naukowy KUL, w swoich pracach dyplomowych zajął się duchowieństwem diecezji chełmińskiej w latach 1918-1939 (Pelplin 1992) oraz ukazał aktywność literacką polskiego kleru katolickiego na Pomorzu Nadwiślańskim, Warmii i w Wielkopolsce w latach 1846-1939 (Pelplin 2003). Obie pozycje zostały pozytywnie ocenione przez wybitnych specjalistów, a ich Autor otrzymał stopnie naukowe doktora i doktora habilitowanego.

Przedmiotem prezentowanej książki, która otrzymała w tytule piękne określenie *Piórem i słowem* jest twórczość literacka księży katolickich na określonym terytorium polskim (zabór pruski) i w określonym czasie – niewoli narodowej oraz okresu międzywojennego. Przez twórczość literacką ks. Walkusz rozumie każdy rodzaj piśmiennictwa, który został zdominowany przez funkcje estetyczne i ideowe, często z dala od treści czysto naukowych, informacyjnych, publicystycznych. Osobiście księży chwytających za pióro i nie bojących się słowa drukowanego nazywam „viri littarati”¹. Do ich grona zaliczam również autorów drukowanych kazań, bo co innego jest wygłosić kazanie na ambonie, a co innego ogłosić go drukiem według zasady „scripta manent”. Każdy bowiem autor swoją publikacją dociera w jakiś sposób do czytelnika i stara się go ubogacić.

Należy podziwiać pracowitość ks. Jana Walkusza w jego dotarciu do publikacji 39 interesujących go duchownych, kiedy musiał przeprowadzić szeroką kwerendę w bibliotekach, muzeach i archiwach krajowych oraz dotrzeć do bibliotek Kanady i Stanów Zjed-

¹ Zob. J. M a n d z i u k, *Słownik księży pisarzy archidiecezji wrocławskiej 1945-1992*. Warszawa 1997, s. 13.

noczonych, gdzie odnalazł druki emigracyjne. Zebrany materiał pozwolił mu uściślić wiele obiegowych dotąd opinii na temat rodzaju i charakteru literackiej twórczości przedstawicieli kleru katolickiego, a nawet dokonać ważnych korekt merytoryczno-faktygraficznych.

Interesująca i oryginalna jest konstrukcja omawianej książki, dokonana w oparciu o zgromadzony materiał źródłowy i dane z literatury przedmiotu. Całość problematyki została ujęta w sześciu rozdziałach. W rozdziale I-szym Autor ukazał rodowody literackie interesujących go osób duchownych, z uwzględnieniem wpływu środowiska rodzinnego i szkoły, świadomego uczestnictwa w kulturze literackiej i narodowej, działań wspomagających aktywność literacką, a także kontaktów ze środowiskiem literackim. Wszystkie te płaszczyzny, z pozoru niezależne, były ze sobą ściśle powiązane, tworząc długi ciąg dojrzewania pisarza. W rozdziale II-gim ks. Walkusz ukazał dorobek literacki badanych księży pod kątem utworów epickich (powieść, powiastka, opowiadanie, gawęda, literacka stylizacja materiału folklorystycznego, esej, poemat, bajka i nowela), w rozdziale III-cim – utworów lirycznych, w rozdziale IV-tym – utworów dramatycznych (dramat historyczny i obyczajowy, gatunki komediowe i widowiska liturgiczno-obrzędowe), a w rozdziale V-tym – utworów z dziedziny literatury faktu (literatura podróżnicza, wspomnienia, pamiętniki i reportaże). Ukazując bogate zróżnicowanie gatunkowe, Autor musiał odwoływać się do licznych opracowań w postaci syntez i monografii poświęconych zagadnieniom pozytywizmu, Młodej Polski, 20-lecia międzywojennego oraz na prace dotyczące genealogii i właściwości poszczególnych gatunków i form literackich. W ostatnim rozdziale Autor usiłował dać odpowiedź na pytanie: jakie zamiary i intencje przyświecały duchownym pisarzom w realizacji ich przedsięwzięć. Przecież byli to duszpasterze, kaznodzieje, spowiednicy, dla których ważny był krąg problemów życia kościelno-religijnego i narodowego. Stąd nie ulega wątpliwości, że omawiana rozprawa nosi charakter historyczno-teologiczny. Ks. dr. hab. Janowi Walkuszowi udało się ukazać przedstawicieli duchowieństwa katolickiego na określonym terytorium i w określonym czasie, którzy prowadzili działalność ewangelizacyjną nie tylko za pomocą słowa, ale i pióra. Ich „zacytane” utwory stwarzały niekiedy jedyną sposobność kontaktu wiernych z językiem polskim i były często podręcznikiem do jego nauki.

Prezentowana książka zawiera też noty biograficzne interesujących Autora pisarzy w sutannach, bibliografię, streszczenie w języku angielskim i niemieckim oraz indeks osobowy, pomagający poruszać się czytelnika po blisko 600 stronicach druku. Na uwagę zasługuje forma graficzna wraz z umieszczonymi tabelami i fotografiami osób oraz drukowanych utworów. Jest to zasługa znanego Wydawnictwa Diecezji Pelplińskiej *Bernardinum*, które posiada na swoim koncie wiele publikacji naukowych.

Ks. Józef Mandziuk